

PORTRETE

Constantin Brâncuși – iubitorul de muzică ce a făcut piatra să cânte

Mariana Popescu

Marele sculptor Constantin Brâncuși a iubit muzica, încă din anii copilăriei. A cunoscut muzica populară a ținutului natal precum și muzica lăutarilor care era foarte apreciată de gorjeni. Încă din anii adolescenței, s-a apropiat de muzica vocală și cea religioasă.

Cânta la fluier, dar și-a dorit mult să aibă o vioară. În 1894, pe când se afla la Craiova, ca băiat de prăvălie la Ion Zamfirescu din gara Craiovei, fiind inspirat de un prieten de-al său tapițer care confecționa păpuși, a încercat să-și construiască singur o vioară. După ce a studiat îndelung instrumentele lăutarilor care cântau la băcănia din piață Elca, a pornit la realizarea proiectului, folosind stinghiile unei lădițe, lemn de păr pentru gâtul vioarei, iar pentru limbă - lemn de alun. După ce a lucrat toată iarna, visul i-a fost îndeplinit. Vioara a fost încercată de lăutarul Mihalache care încântat de sunetul instrumentului avea să afirme: „Îi zice mai bine ca a mea”.¹

Această reușită a tânărului care nici nu împlinise încă 18 ani, avea să-i aducă o bursă la Școala de Arte și Meserii, la care s-a înscris la 1 septembrie 1894, susținută de Epitropia craioveană care va continua să-l subvenționeze și în timpul studiilor la Școala de Arte Frumoase din București, printr-o

¹ Apud <https://gorjeniiuibrancusi.ro/2018/05/vioara-lui-brancusi/>

bursă anuală de 400 lei. Brâncuși a încercat să câștige banii necesari pentru întreținere în calitate de cântăreț de strană, corist în coruri bisericești, spălând vase în restaurante sau participând la turnarea de clopote pentru biserici.

Încă din copilărie a fost fascinat de dangățul clopotelor mânăstirii Tismana. În perioada Școlii de la Craiova, va deveni clopotarul bisericii Madona Dudu, fiind în același timp și corist „cu plată”, în Corul Bisericii.

După absolvirea Școlii de Arte și Meserii de la Craiova, Brâncuși pleacă la București pentru a urma Școala de Belle Arte. Dar și aici, în paralel cu școala, va activa în calitate de cântăreț și corist „cu plată”, la Biserica Mavrogheni, zidită de Domnitorul fanariot Nicolae Petre Mavrogheni (1756 – 1790).

După spusele lui V. G. Paleolog, Brâncuși „urca *Alluia* până la expir, ba chiar ajungea să moduleze de o sută de ori *Doamne, miluiește!*, uimindu-și asistența”.¹

Ca student la București, avea să-l aibă coleg de cameră la mansarda din strada Izvor, pe cel ce avea să devină compozitorul și esteticianul Dimitrie Cuclin.

În anul 1902, aflându-se în ultimul an de studii, Constantin Brâncuși a activat în calitate de corist, în vestita corală *Carmen*, condusă de renumitul dirijor și compozitor Dumitru Geogescu Kiriac.

În memoria lui Constantin Brâncuși, în curtea Bisericii Mavrogheni, a fost expus un bust din bronz, așezat pe coloană

¹ V.G. Paleolog, *Brâncuși și muzica*

de piatră, aparținând sculptoriței și pictoriței Silvia Elena Radu.¹

În 1904, Brâncuși se stabilește la Paris, fiind admis la *École des Beaux – Arts*. În anul 1906, își reia vechile preocupări, devenind cântăreț de strană și paracliser la Biserica Ortodoxă Română *Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil*.

A cântat în strană fără întrerupere de la 26 de ani, până la vârsta de 81 de ani. Brâncuși a avut toată viața o relație specială cu Dumnezeu, având credința că : „**Artistul nu e decât o smerită unealtă în mâinile lui Dumnezeu – Creatorul**”²

Cântăreț de strană, la Paris,
*Biserica Ortodoxă Română*³

¹www.zf.ro/ziarul-de-duminica/portretul-in-bronz-al-lui-brancusi-la-biserica-mavrogheni-de-ziarul-de-duminica-14059673

² apud Arh. Mihail Daneliuc, doxologia.ro/puncte-de-vedere/constantin-brancusi-il-voi-astepta-pe-bunul-dumnezeu-atelierul-meu

³ idem

Ca dascăl, Brâncuși a inventat un antifonar, în care a scris o gamă inventată de el, antifonarul dăruindu-l prietenului său Marcel Mihalovici.¹

Va fi preocupat de amenajarea propriului atelier, schimbând mai multe locații, cel mai cunoscut atelier fiind cel din Fundătura Ronsin, unde va reuși să-și alcătuiască un microclimat oltenesc.

Aici era frecventat de artiștii români care studiau sau care veneau la Paris cu ocazia unor evenimente culturale.

În 1922, primește vizita Cellei Delavrancea care se afla la Paris pentru a susține un concert: „Va să zică, ești fata lui Barbu Delavrancea. Și cânti la pian frumos”. “Da, dar nu de ale noastre”, i-am spus eu. “Acelea nu sunt pentru pian, dar știu toate jocurile noastre țărănești, și, când le joc, nu mă întrec nimeni”, mi-a spus Brâncuși.²

¹ Marin I. Arcuș, gorjeanul.ro/brancusi-si-muzica/

² *Pe urmele lui Constantin Brâncuși*, august 8, 2017, Dor de Dor, Sculptură

Fiica inginerului Ștefan Georgescu – Gorjan care a colaborat cu Brâncuși la ridicarea *Coloanei infinite*, povestea despre vizita făcută de tatăl său la Paris, în atelierul sculptorului: “Tata povestea că i-a pus muzică, la un patefon făcut de el. Avea discuri cu muzică din toată lumea, în special populară. Culmea e că nu le pune să fie ascultate obișnuit, pe centru, ci aveau o gaură separată și tocmai de aceea muzica suna foarte ciudat. Asta era una dintre distracții”.¹

În atelierul său se aflau la loc de cinste cele două viori construite de el, la care interpreta melodii populare românești.

„Violonistul Brâncuși cânta de dor de acasă, iar vioara sa a ramas tăcută în studioul muzeal împietrit în inima Parisului”...²

Era vizitat de bunul său prieten folcloristul Dimitrie Gusti care îi aducea din țară discuri de vinyl. Brâncuși ajunsese la o colecție impresionantă, însumând în jur de 2000 de discuri cu diferite genuri de muzică. În propria sa discotecă se găseau numeroase discuri cu muzică de jazz: Luis Armstrong, Kid Ory, Duke Ellington, Bennie Goodmann, Dizzie Gillespie, Django Reinhardt, Cab Calloway. Pe mulți dintre acești compozitori și interpreți a avut prilejul să-i cunoască, cei mai apropiați fiindu-i Django Reinhardt și Cab Calloway³.

Nu se poate spune că era un pasionat de muzică cultă, deși în atelierul său se aflau discuri cu Bach, Mussorgski, Monteverdi. „Pentru Brâncuși, artist vizionar al simplității, muzica lui Wagner suna barbar, cea a lui Beethoven prea dramatică, pe cea a lui Mozart o găsea calmă și plăcută” iar pe Bach îl compara cu „un leu pășind maiestuos printr-un deșert”.⁴

Prin intermediul prietenului său celebrul bas rus Feodor Șaliapin, s-a apropiat de muzica rusă. Se pare că nu a fost străin nici de muzica lui Béla Bartók.

¹ idem

² G.V. Paleolog, *Tineretea lui Brâncuși*

³ *L'elice et oiseau*, volum publicat la Paris în 2012, Denis Riout cu sprijinul Institutului Cultural Român.

⁴ Apud Petre Pandrea, *Brâncuși, amintiri și exegeze*

Prin Dimitrie Gusti, Brâncuși avea s-o cunoască în anul 1938, pe Maria Tănase, la Paris, ambii artiști fiind invitații etnografului la Expoziția de Artă Populară. În pofida diferenței mare de vârstă, între ei s-a înfiripat o iubire fulgerătoare, încă de la prima întâlnire. Impresionat de talentul Mariei, Brâncuși declara: „Când te ascult cum le zici, Mărie, aș fi în stare să dăltuiesc pentru fiecare cântec de-al nostru o Pasăre Măiastră! Auzi tu, fată, mă înțelege? Vezi, tu, Mărie! Am colindat toată lumea, mă cunoaște tot pământul prin ce m-am priceput să fac, dar când aud cântecele noastre, mă apucă un dor de țară, de oltenii tăi și-ai mei, de apa tânguitoare a Jiului, de satul meu... Auzi? Mă-nțelege?”¹

Brâncuși o sfătuia pe Maria să se dedice interpretării muzicii de operă, considerând că o artistă de talia ei, nu ar trebui să-și piardă nopțile, cântând prin restaurante. Dar legătura dintre ei nu avea să dureze prea mult. După aflarea veștii legate de dispariția marelui artist în 1957, Maria intenționa să se stabilească la Târgu-Jiu, pentru a fi aproape de marile sculpturi brâncușiene, luând hotărârea de a înființa o școală de muzică pentru interpreți de muzică populară. Din păcate, în 1963, marea cântăreață avea să-și găsească sfârșitul.

O frumoasă prietenie avea să se lege între sculptor și compozitorul Marcel Mihalovici care avea să-i dedice mai multe lucrări, în anul 1924. Erau memorabile întâlnirile celor doi artiști, în atelierul din Ronsin, în serile în care era prezent și Eric Satie, când răsunau sunetele celor două viori construite de Brâncuși: la una cânta Brâncuși, iar la cealaltă era acompaniat de compozitorul Marcel Mihalovici. Eric Satie, fermecat de cântecele românești, exclama: „o să mă naturalizez român, pentru că tot ce e românesc este desăvârșit”.²

Cu totul deosebită a fost prietenia lui Brâncuși cu compozitorul francez Erik Satie, cei doi cunoscându-se în anul 1910. Aparent, cei doi artiști erau complet diferiți: Satie pianist și compozitor avangardist în vârstă de 44 de ani, era sobru,

¹ idem

² Marin I. Arcuș, gorjeanul.ro/brancusi-si-muzica/

elegant, rafinat, iar Brâncuși, în vârstă de 34 de ani, avea o ținută și un comportament de om simplu.

Întâlnirile din atelierul sculptorului, cu prilejul cărora Brâncuși interpreta și asculta muzică populară românească, aveau să-l influențeze mult pe Eric Satie, acest aspect regăsindu-se în muzica sa care a împrumutat elemente din etosul folclorului românesc: prezența secundeii mărite descendente, precum și elemente de doină.

Din admirație pentru prietenul său, muzician, pe care-l considera un înțelept – numindu-l Socrate, Brâncuși a realizat în anul 1922, sculptura în lemn - *Socrate*, aflată în prezent în MoMa – New York.

C. Brâncuși - *Socrate*

Celebrul coregraf Serge Diaghilev, cel creatorul renumitelor *Ballets Russes* de la Paris, avea să fructifice prietenia dintre cei doi mari artiști, alegând pentru montarea unui spectacol de balet cele trei piese ale lui Eric Satie – *Gymnopédies*, propunându-i lui Constantin Brâncuși să realizeze costumele într-o manieră sculpturală. Solista baletului a fost româncă Lizica Codreanu, o prietenă apropiată a lui Constantin Brâncuși. Spectacolul a stârnit interesul criticilor și spectatorilor, prin ineditul colaborării celor doi artiști care fără să-și dea seama, au pus o piatră de temelie a baletului contemporan.

S-au împlinit 144 de ani de la nașterea lui Constantin Brâncuși, dar oricât de mult am investiga viața marelui sculptor, mereu vom descoperi noi fațete ale unei genialități cu manifestări plurivalente. Cu adevărat tulburătoare este mărturisirea artistului: „Eu am făcut piatra să cânte pentru omenire”!

SUMMARY

Mariana Popescu

**Constantin Brâncuși –
the music lover that made stone sing**

The great sculptor Constantin Brâncuși loved music since he was only a child. He was familiar with the music in his native land and also with the fiddlers' music, much appreciated by people in Gorj. Later in his life, when he was a teenager he was attracted to vocal and religious music.

Traducerea rezumatelor: Andra Apostu